

9. Bandura A. Social learning theory of identificatory processes / A. Bandura // Handbook of socialization: theory and research. – Chicago, 1969. – P. 213-262.

Аннотация

Статья посвящена проблеме идентификации – обособления в психологической науке. В ней раскрыт вопрос возникновения понятия идентификации, дан исторический анализ истолкования идентификации – обособления в русле различных психологических подходов. В частности раскрыто понимание идентификации и обособления в зарубежной и в отечественной психологии

Annotation

The article is devoted the problem of identification and isolation in psychological science. The question of origin of concept of identification is exposed in it. The historical analysis of interpretation of identification and isolation is given in different psychological approaches. Understanding of identification and isolation is exposed

УДК 159.9.019.4.004.12

Іщенко І. М.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ СОРОМ'ЯЗЛИВОСТІ

В умовах розвитку сучасного українського суспільства, яке постійно зазнає динамічних та суперечливих змін, найбільшим попитом на ринку праці користуються ті особистості, які володіють такими властивостями як рішучість, стійкість, комунікабельність, впевненість у собі. Сором'язливість, яка несе в собі протилежні характеристики, може мати певні негативні наслідки для людини, заважаючи їй вільно розвиватись, формувати соціальні відносини та приводити до закритості, самотності, нереалізованості.

У вітчизняній та зарубіжній літературі сором'язливість була предметом досліджень таких вчених: О. М. Бойцова, Л. М. Галігузова, А. Б. Добрович, Ф. Зімбардо, Р. Кеттелл, І. С. Кон, В. М. Куніцина, К. К. Платонов та ін.

Поняття “сором'язливий” часто вживається в повсякденному житті як вираз, який розкриває особистісні властивості людини. Але на даний час не існує однієї дефініції поняття “сором'язливість”. За визначенням К. К. Платонова [6] сором'язливість розглядається як емоційний стан, який визначається наявністю вираженого психологічного бар'єра, заважає спілкуванню і супроводжується думками про свою неповноцінність та ілюзією негативного відношення об'єктів спілкування. Під впливом сором'язливості відбувається зниження комунікативних здібностей, виникають труднощі і звуження сфери спілкування.

В. М. Куніцина [5] визначає сором'язливість як властивість особистості, яка виникає в людини, котра при певних обставинах міжособистісного неформального спілкування постійно відчуває труднощі. Це проявляється у нервово-психічній напрузі і розрізняється низкою специфічних змін самосвідомості та різноманітними порушеннями в мовній діяльності, психомоториці, емоційних, вольових, мисленневих процесах.

Отже К. К. Платонов [7] та В. М. Куніцина [5] розглядають сором'язливість як процес, стан та властивість особистості.

Як процес сором'язливість проявляється по-різному в залежності від професій, віку і має певну інтенсивність та часові характеристики. Сором'язливість можна представити у вигляді площини, з одного боку якої знаходяться не сором'язливі люди, які надзвичайно рідко відчувають напругу в ситуації публічного виступу, чи при знайомстві, а з іншого – сором'язливі люди, які страждають від того, що не можуть бути розкутими в спілкуванні. Група ситуативно-сором'язливих знаходиться поміж цих полюсів. Також можна виділити малочисельні групи, до складу яких належать безсоромні люди, тобто ті, які занадто розкуті, нав'язливо вільні. Можна прослідкувати зміну порядку компонентів цього процесу під впливом соціальних умов, досвіду спілкування, виховання і т.д., тобто сором'язлива людина, яка невірною адаптувалася переходить до групи безсоромних, а не сором'язлива людина набуваючи комплексів стає сором'язливою.

Як стан сором'язливість супроводжується цілою низкою порушень з боку емоційно-вольових, мисленневих процесів, в психомоторній і вегетативній сфері, мовній діяльності та зміні самосвідомості, які характеризують загальну нервово-психічну напругу.

Як властивість особистості сором'язливість пов'язана з постійними труднощами у встановленні контактів, відчуттям психологічного дискомфорту, зниженням адаптативності та самоповаги, підвищеною сенситивністю (А. Б. Белоусова, Д. Деніелс, Р. Кеттелл).

Багато психологів, соціологів, психіатрів намагалися з'ясувати природу виникнення феномену сором'язливості. Розглянемо ці теорії.

Теорія рис особистості (Р.Кеттелла) розглядає риси особистості як низку взаємопов'язаних повсякденних актів. Ця риса є організуючим принципом, який виходить погодженості людської поведінки яка спостерігається [3]. За допомогою розробленого багатofакторного тесту, Р. Кеттелл виявив риси

особистості. Показником “сором’язливості - не сором’язливості” є Н-фактор, який включає дві складові: Н(-) – невпевненість, сором’язливість, вразливість перед загрозами; Н(+)- хоробрість, стійкість, витривалість. Особистості з Н(-) фактором народжуються з більш чутливою та легко збудливою нервовою системою. У представників Н(+)- фактора переважає симптоматична нервова система, тому вони занадто вразливі з боку погроз і конфліктів. Отже наявність підвищеної чутливості призводить до появи сором’язливості. На думку Р.Кеттелла, як особистісний фактор сором’язливість обумовлена спадковістю і не залежить від зовнішніх обставин чи виховання. Сором’язлива людина приймає сором’язливість як істину, і може відмовитись від спроб подолати її. Це є основним недоліком концепції спадкової сором’язливості.

Теорія особистісних типів (Г. Айзенка), представляє структурною одиницею особистості тип у вигляді ієрархічної структури рис [1]. Нейротизм, екстраверсія-інтроверсія визначаються Г. Айзенком як два основних параметри. Згодом, ним було введено третій параметр – психотизм. Ті особистості, які мають високі показники по цьому параметру схильні до самотності, неухважні до інших, безчуйні. У кого переважає нейротизм – емоційно нестійкі, схильні до чуйності, співчуття та самотності.

Від генетичних (нейрофізіологічних) і опосередкованих факторів залежать особистісні відмінності з екстраверсії-інтроверсії. До цієї категорії належать особистості, які схильні до рефлексії, самоаналізу.

В *біхевіористичній* теорії (А. Бандура, Е. Blanchard, Н. Arkowitz) сором’язливість розглядається як фобічна реакція на соціальні події, що закріпилася. Біхевіористи вважали, що невдачі, різноманітні труднощі породжують умовну занепокоєність по відношенню до первинного нейтрального соціального подразника. Різноманітні стилі поведінки, які пов’язані з уникненням будь-чого можуть бути мотивовані саме таким занепокоєнням, яке може призвести до низки негативних наслідків: негативна оцінка з боку оточуючих сприймається занадто чуттєво, людина знаходиться в постійному очікуванні невдач в будь-яких ситуаціях.

Наслідки, які несе в собі сором’язливість, на думку біхевіористів полягають у тому, що по-перше сором’язливі люди при несподіваній зустрічі намагаються уникнути відчуття напруги, яке виникає в таких випадках, при цьому будучи заздалегідь впевненими в тому, що позитивних наслідків в цій ситуації вони не отримають; по-друге, сором’язливість робить людину більш вразливою по відношенню до життєвих стресів, котрі зазвичай повинні пом’якшуватися за допомогою підтримки родичів, друзів, знайомих але сором’язливість значною мірою звужує коло соціальної підтримки взагалі; по- третє, сором’язлива людина відчуває нестачу інформації, щодо оцінок та відношень до себе з боку оточуючих, що призводить до появи занадто низької самооцінки та інших аспектів тривожності.

На думку представників *психоаналізу*, сором’язливість формується внаслідок порушень гармонії між трьома складовими структури особистості, які були виділені З. Фрейдом – “Воно”, “Я”, “Зверх – Я” [8]. Причинами, які викликають ці порушення можуть бути: Едипів комплекс чи комплекс Електри - як реакція на нездійсненні потяги підсвідомості (наприклад пристрасть дитини до батьків протилежної статі); нарцисизм – як результат орієнтування на самого себе.

На психологічному рівні подібний конфлікт може виникати коли сором’язлива людина пристрасно бажає привернути до себе увагу, будучи при цьому не поміченою [2].

На думку М. Кляйн [4] в процесі передчасного психологічного відособлення дитини від матері і розвитку почуття власної індивідуальності формується сором’язливість. Незадоволена потреба у захисті породжує формування у індивіда страху перед невизначеністю життєвих обставин.

Представники *соціально-психологічної теорії* бачили передумову формування сором’язливості в наступному: *вплив соціальних умов*, які розглядаються як явище “географічної рухливості”, часта зміна місця проживання, яка призводить до майже хронічного переживання відчуття соціальної ізоляції, відчуженості; *синдром першості* (В. Пеккерд, Р. Зіллер) – який спрямований на особистісний успіх і ставить особистість в ситуацію змагань з усіма. Таким чином відсутність лідерських якостей та наявних соціальних досягнень розцінюється як неуспіх і невдахою вважається людина, яка цими якостями не володіє; *урбанізація*, яка призводить до того, що людина губиться в натовпі.

Отже, причинами виникнення сором’язливості на думку сучасних зарубіжних психологів можуть бути:

а) детермінізм навколишнього середовища, який пояснює відсутність у особистості комунікативної компетентності впливом навколишнього середовища на сором’язливу людину (А. Адлер, Е. Еріксон, К. Юнг та ін.);

б) біологічний детермінізм, який пояснює вплив сором’язливості на емоційно-вольову регуляцію особистості (Дж. Роттер, Е. Торндайк, Д. Уотсон);

в) вроджений детермінізм, який пояснює феномен сором’язливості з позиції реактивності та механістичності чи активності і творчості (Д. Зіглер, З. Фрейд та ін.);

г) фізіологічний детермінізм, який пояснює вплив фізіологічних факторів на психологічну і соціальну сором’язливість (Г. Айзенк, Г. Гуф, А. Деніелс, К. Ізард, Р. Кеттелл та ін.).

Таким чином сором’язливість являє собою складний феномен, який має емоційно-когнітивне походження і супроводжується думками про власну неповноцінність та уявне негативне відношення інших об’єктів спілкування. Поеднання певних соціально-психологічних та генетичних умов, існування психологічної напруги під час міжособистісного спілкування і є передумовою формування особистісної сором’язливості.

Використана література:

1. Айзенк Г. Ю. Структура личности : пер. с англ. / Г. Ю. Айзенк – СПб. : Ювента; М. : КСП+, 1999. – 464 с.
2. Галигузова Л. Н. Психологический анализ феномена детской застенчивости / Л. Н. Галигузова // Вопросы психологии. – 2000. – № 5. – С. 10.
3. Кеттелл Р. Е. Руководство по работе с 16-ти факторным опросником / Р. Е. Кеттелл, Г. У. Єбер, Н. М. Тицуска. – Л., 1970. – 220 с.
4. Кляйн М. Некоторые теоретические выводы, касающиеся эмоциональной жизни ребенка /М.Кляйн //Психоанализ в развитии : сборник переводов / сост. А. П. Порщенко, И. Ю. Романов. – Екатеринбург : Деловая книга, 1998. – С. 5-107.
5. Куницина В. Н. Межличностное общение / В. Н. Куницина, Н. В. Казаринов, В. М. Погольша – СПб. : Питер, 2001. – 544 с.
6. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий : учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования / К. К. Платонов. – М. : Высш. шк., 1984. – 174 с.
7. Платонов К. К. О застенчивости / К. К. Платонов // Популярная психология: Хрестоматия : учеб. пособие для студентов пединститутов / сост. В. В. Мироненко. – М. : Просвещение, 1990. – С. 348-352.
8. Фрейд З. Психология бессознательного : сб. произведений / З. Фрейд – М. : Просвещение, 1990. – 448 с.
9. Штерн В. Дифференциальная психология и ее методические основы : пер.с нем. / В. Штерн. – М. : Наука, 1998. – 336 с.

Аннотация

В статье рассмотрено понятие застенчивости и раскрыты теоретические подходы понимания данного феномена: теория черт личности Р. Кеттелла; иерархическая структура черт личности Г. Айзенка; бихевиористическая, психоаналитическая и социально-психологическая теории.

Annotation

The article covers the concept of shyness and theoretical approaches for understanding of this phenomenon: the theory of personality traits of R. Cattell; hierarchical structure of personality traits of H. Eysenck; behavioral, psychoanalytic and socio-psychological theories.

УДК 141.333 : 347.133.72

Качур К. Л.

ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ НОВИХ ФОРМ СІМЕЙНОГО УПОРЯДКУВАННЯ

Актуальність теми дослідження обумовлена стійким інтересом до проблем кохання, шлюбу, сім'ї, гендерних питань. Дослідження сім'ї та сімейних відносин доволі плюралістичні. В різні епохи до них зверталися Платон, Аристотель, Августин, Ф. Аквінський, М. Вебер, Е. Дюркгейм, Д. Коатс, І. Кон, Є. Менегетті, П. Флоренський. Наприкінці XIX століття відбувається становлення основних шкіл і напрямів, які займалися дослідженнями сім'ї. Серед вітчизняних авторів комплекс проблем шлюбно-родинних взаємин досліджують Н. Андрєєва, В. Андрущенко, Є. Білоножко, О. Гомілко, В. Ткачова, Н. Туліна, О. Чорний, Т. Руденко та інші. Філософський аналіз має на меті створення цілісної, глибокосвітоглядної системи уявлень про сім'ю, сімейні відносини, вектори змін структури, причини та наслідки таких змін.

Світобачення сучасного молодого покоління базується на нетрадиційних переконаннях і цінностях, орієнтирах, які відрізняються від тих, що закладалися століттями, були непохитними та усталеними. Таке бачення власного існування і світу навколо себе накладає відбиток на усі сфери людської діяльності та індивідуальну ціннісну ієрархію. Натомість суспільство отримує падіння національних, релігійних, ідеологічних, світоглядних бар'єрів. Зміна суспільної парадигми трансформує сучасну культуру та філософію, і тисне на них ідеологією різноматичного характеру. Новоявлені стилі, форми, образи, субкультури на тлі зруйнованих традицій змінюють вектори діяльності для самовиявлення. Відкрита пряма заява про себе, спрямованість до самопрезентації світові, прагнення до насолоди та задоволення, автономність, бунт до традицій, нігілізм до авторитетів – до цього прагне сучасна людина. Найбільш кардинальні зміни відбулися у соціальних та культурних вимірах і саме ці зрушення були найбільш впливовими у створенні сучасного образу сім'ї.

Сім'я – це специфічне буття людини, в якому відбувається матеріальне, духовне та душевне поєднання чоловічого та жіночого начал, народження та виховання нового життя [6, с. 326]. Значимість сім'ї не підлягає сумнівам, оскільки переважно в її рамках відбувається процес відтворення людини, виховання дітей, їх соціалізація та інкультурація, сприймання традицій, адаптація до оточення. XX сторіччя суттєво позначилося на інституті сім'ї. Це стосується, зокрема, поступової зміни патріархально-традиційного стилю сімейного життя із підлеглістю жінки чоловікові та наявністю кількох поколінь в сім'ї на егалітарний стиль, для якого характерними є: рівноправність чоловіка та жінки, посилення ролі міжособистісного спілкування, свідоме регулювання кількості народжених дітей, нуклеаризація сімейної групи. Сучасна людина все більше усвідомлює себе відокремленою особистістю,